

Boninvest 3, Brugge. Sloop gebouw in functie van herstel aaneengesloten groene ringstructuur.

Resultaten archeologische prospectie zonder ingreep in de bodem (bureauonderzoek)

Deel 3: Programma van Maatregelen

Opdrachtgever: Stad Brugge

Burg 12, 8000 Brugge

Uitvoerder: Raakvlak cel Stadsarcheologie

Komvest 45

8000 Brugge

T +32 [0]50 32 45 67

E stadsarcheologie@brugge.be

© Raakvlak, cel Stadsarcheologie, december-april 2023

Niets uit deze uitgave mag vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie of welke wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Raakvlak, cel Stadsarcheologie

Inhoudstabel

1. Inleiding
2. Gemotiveerd advies over het al dan niet moeten nemen van maatregelen
3. Deel 3: Programma van Maatregelen
4. Bijlagen

Inleiding

Deze archeologienota kadert in een geplande omgevingsvergunningsaanvraag. De bouwheer, stad Brugge, plant om delen van het gebouwenbestand met adres Boninvest 3 te Brugge, te slopen. De sloop kadert in een ruimer beleidsplein, waarbij de Boninvest gesaneerd wordt en terug opgenomen wordt in de groene ringstructuur van de Brugse stadsomwalling.

De bodemingrepen omvatten een sloop en het aanleggen van een tijdelijke groenzone. Eén rechthoekig volume met een footprint van ca. 130m² wordt behouden. Het dossier is van de hand van de collega's van Openbaar Domein Stad Brugge.

Het plangebied maakt deel uit van het beschermde stadsgezicht "Brugse geplantsoeneerde stadsomwalling" (<https://id.erfgoed.net/aanduidingsobjecten/14144>). Op het gewestplan is de hoofdbestemming 'woongebied met cultureel, historische en/of esthetische waarde'. Het totale plangebied meet circa 1150 m².

Het projectgebied bevindt zich in een vastgestelde archeologische zone, de historische stadskern van Brugge. Aangezien de totale oppervlakte van de ingreep in de bodem 100m² of meer beslaat en de totale oppervlakte van de kadastrale percelen waarop de vergunning betrekking heeft 300m² of meer bedraagt, is een archeologisch vooronderzoek verplicht volgens het Onroerenderfgoeddecreet van 2015.

Raakvlak Cel Stadsarcheologie werd aangesteld om deze archeologienota, bestaande uit een bureauonderzoek, op te maken.

DEEL 3 : Programma van maatregelen

1. Administratieve gegevens

Initiatiefnemer en zakelijkrechthouder: stad Brugge, Burg 12, 8000 Brugge

Uitvoerder: Raakvlak cel Stadsarcheologie

Auteurs: Frederik Roelens, Dieter Verwerft, Femke Germonpré en Caroline Landscheere

Locatie/vindplaats: West-Vlaanderen, B-8000 Brugge, Boninvest 3

Bounding box: 70757.72645984841801692 211004.79432916676159948, 70785.71400719683151692 211036.16222613651189022, 70806.37837386352475733 211018.09182727287407033, 70795.0086034089763416 211005.81553333339979872, 70795.64207765139872208 211005.22574696977972053, 70777.84472803022072185 210986.19421477281139232, 70757.72645984841801692 211004.79432916676159948)

Kadaster: Brugge, afdeling 2, sectie B, perceelsnummer 438 E3(zie Plan 2)

Naam site: Boninvest, Brugge; BR22BO

2. Gemotiveerd advies over het al dan niet moeten nemen van maatregelen

In deze studie zijn alle beschikbare landschappelijke, historische en archeologische bronnen geraadpleegd om een impactanalyse van de geplande bodemingrepen op het potentieel aanwezige archeologische erfgoed te kunnen maken.

Voor de eeuwenlange periode vanaf het gebruik van/aanpassingen aan het landschap door de prehistorische mens tot de beschikbare cartografische bronnen zijn er geen gegevens voorhanden. Er kan echter wel aangenomen worden dat verstoringen – althans in verticale zin – kleinschalig zullen zijn geweest: bodemingrepen in het kader van een ‘doorsnee’ agrarisch gebruik zullen beperkt gebleven zijn tot een toplaag van 30-40 cm.

Het plangebied wordt grondig gewijzigd met de aanleg van de tweede Brugse omwalling die in basis gerealiseerd werd in de jaren 1297 tot 1301. Het verdedigingsdispositief bestond aanvankelijk uit aarden wallen en een dubbel gracht. Op de belangrijkste uitvalswegen kwamen stadspoorten tot stand. Over het uitzicht van de eerste stadspoorten is niets gekend. Het plangebied bevindt zich onmiddellijk ten zuidwesten van de Gentpoort.

Vanaf midden 14de eeuw start de geleidelijke versterking van poorten. De Ezelpoort en Smedenpoort getuigen nog van deze fase. Op het einde van de 14de eeuw en bij het begin van de 15de eeuw start de tweede fase van de versterking. Naast de bijgewerkte poorten – hiervan getuigen nog de Kruispoort en de Gentpoort – werd ook de bouw van een bakstenen vestingmuur met halfronde torens gepland. Deze kon evenwel niet voltooid worden. Deze fase vinden we afgebeeld op het stadsplan van Marcus Gerards (1562). **Deze vestingmuur doorsnijdt het plangebied.**

In de 17de eeuw werd de middeleeuwse stadsversterking verder uitgebouwd. Tussen 1614 en 1626 werden in de binnenvestinggracht bastions uitgebouwd, terwijl vanaf 1635 in de buitenvesting een tweede gordel van bastions en ravelijnen verscheen. Ook de poorten en de bewaarde stadsmuren werden aangepast (afgelaagd).

Op basis van iconografische bronnen weten we dat het zuidelijke deel van de middeleeuwse versterkingsmuur met torens bewaard bleef tot het eind van de 18de eeuw. In 1782 werd beslist om de stadswallen, die toen geen strategische betekenis meer hadden, te ontmantelen.

In 1792 werd een stenen windmolen op de resten van een halfronde vestingtoren opgetrokken door meester-metselaar Karel Bauwens. Dit weten we onder meer door de Zestendelen:

"Eenen nieuwen gebauwen cooren windtmolen van steen staende op den barm van de veste tusschen de ghendpoorte en de coupure, de selve ghendpoorte aen de westzyde aen deen zyde, en de coupure aen de oostzyde aen dander zyde, alsnu nieuw gebauwt door Sr Carel Bauwens op den grondt van eenen ouden thoren en het onderste deel van diere competerende de fortificatie deser stadt..."

Vanaf de 19de eeuw is er een duidelijke toename van de beschikbare cartografische en archivalische bronnen. Op de kadasterkaarten uit 1811, 1831 en 1835 zien we de bewuste molen telkens afgebeeld. In de kadastrale legger uit 1835 is die windmolen eigendom van Pieter Mestdagh.

Deze molen werd in 1851 gesloopt voor de bouw van de grote vlasspinnerij van Edouard Mamet. De spinnerij ging over kop na het faillissement van de Bank Dujardin in 1874. Nadien werd het gebouw gebruikt als mouterij. Deze imposante constructie besloeg een volume dat even hoog was als de Gentpoort. De configuratie en de omvang van de vlasspinnerij is duidelijk af te lezen op de beschikbare kadasterkaarten uit 1854, 1865 en 1899. Er is ook historisch beeldmateriaal beschikbaar die deze situatie mooi weergeeft.

Vanaf de 20ste eeuw -en zeker wat betreft de tweede helft- is alles van archief bewaard (archief Facilitair Beheer Brugge). De mouterij Dhoedt blijft de Boninvest domineren tot ver in de 20ste eeuw. Pas na 1950 besliste de stad om de gronden een andere functie te geven. Na funderingsonderzoek ter plaatse in bleek dat de voorgevel van de mouterij rustte op het fundament van de oude 15de-eeuwse stadsmuur. De stad besliste dan om de aangetroffen muurresten tussen Boninvest 3 en de Gentpoort te integreren in een "archeologisch parkje".

Bij archeologisch onderzoek ter hoogte van het plangebied, naar aanleiding van renovatiewerken werden in 1994 funderingsresten aangetroffen van de vroegere stadsmuur en van een halfcirkelvormige toren. Volgens toenmalig veldwerkleider Hubert De Witte *zitten de funderingsresten van de toren en de weermuur van de stadsversterking op die plaats eigenlijk zeer dicht onder de oppervlakte. De funderingen van de halfronde toren lagen eigenlijk grotendeels buiten het gebouw. Bij mijn weten werden de muurresten niet uitgebroken en moet die zich daar nog bevinden* (pers. communicatie, december 2022).

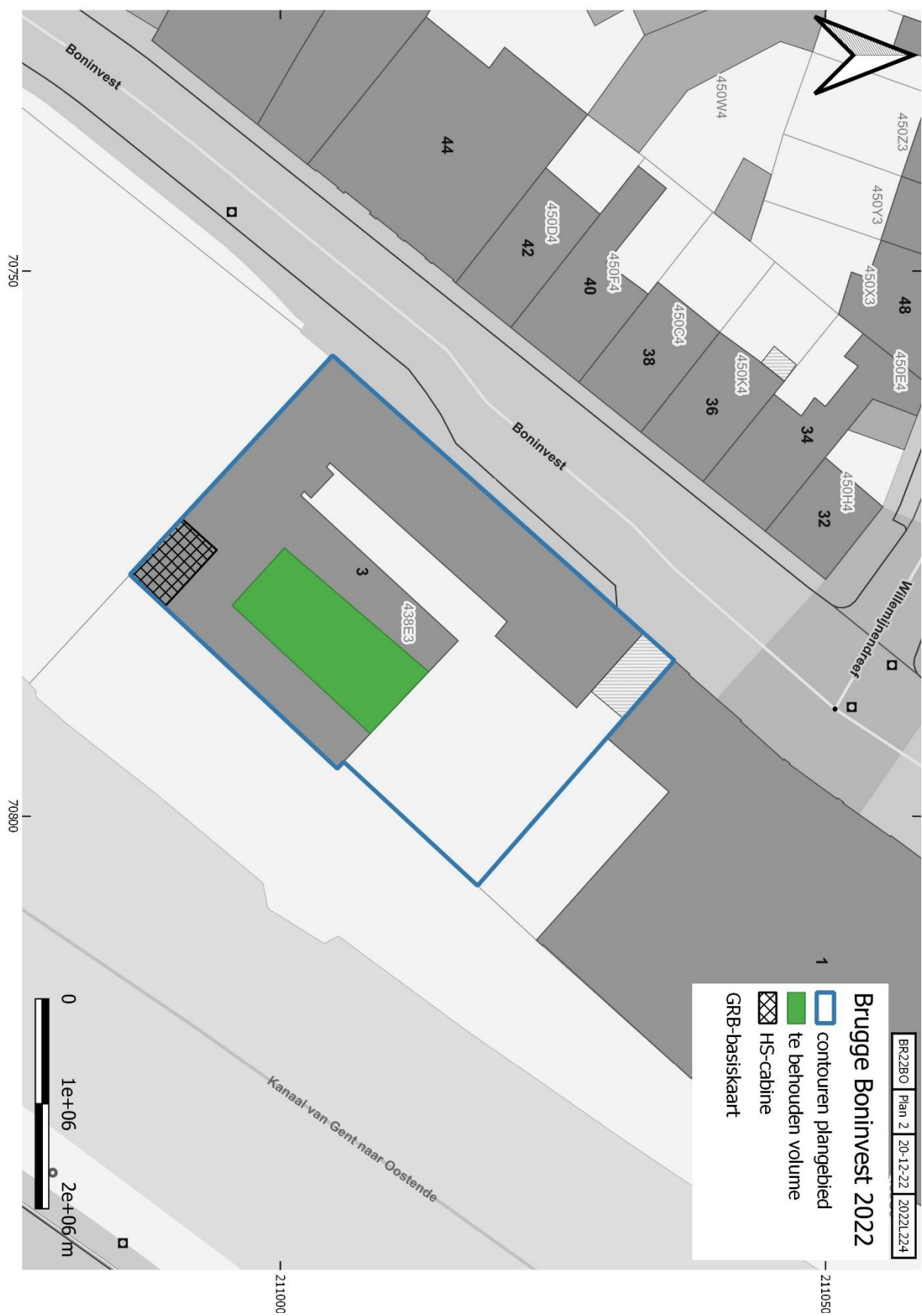
Op basis van de uitgevoerde bureaustudie zijn we zeker dat er een archeologische vindplaats op het plangebied aanwezig is.

Louter op basis van het bureauonderzoek kan niet met zekerheid gesteld worden dat de bodemopbouw intact is of niet. Op basis van de geraadpleegde archivalische, cartografische en archeologische bronnen is het evenwel zeer waarschijnlijk dat de archeologische site goed bewaard is, aangezien de funderingsresten een (opportunistisch) nut hadden: deze zijn hergebruikt bij zowel de 18de-eeuwse windmolen als bij de 19de-eeuwse fabrieksinstallaties. Volgens voormalig stadsarcheoloog Hubert De Witte zijn ze, na zijn interventie in de jaren 1990, niet uitgebroken.

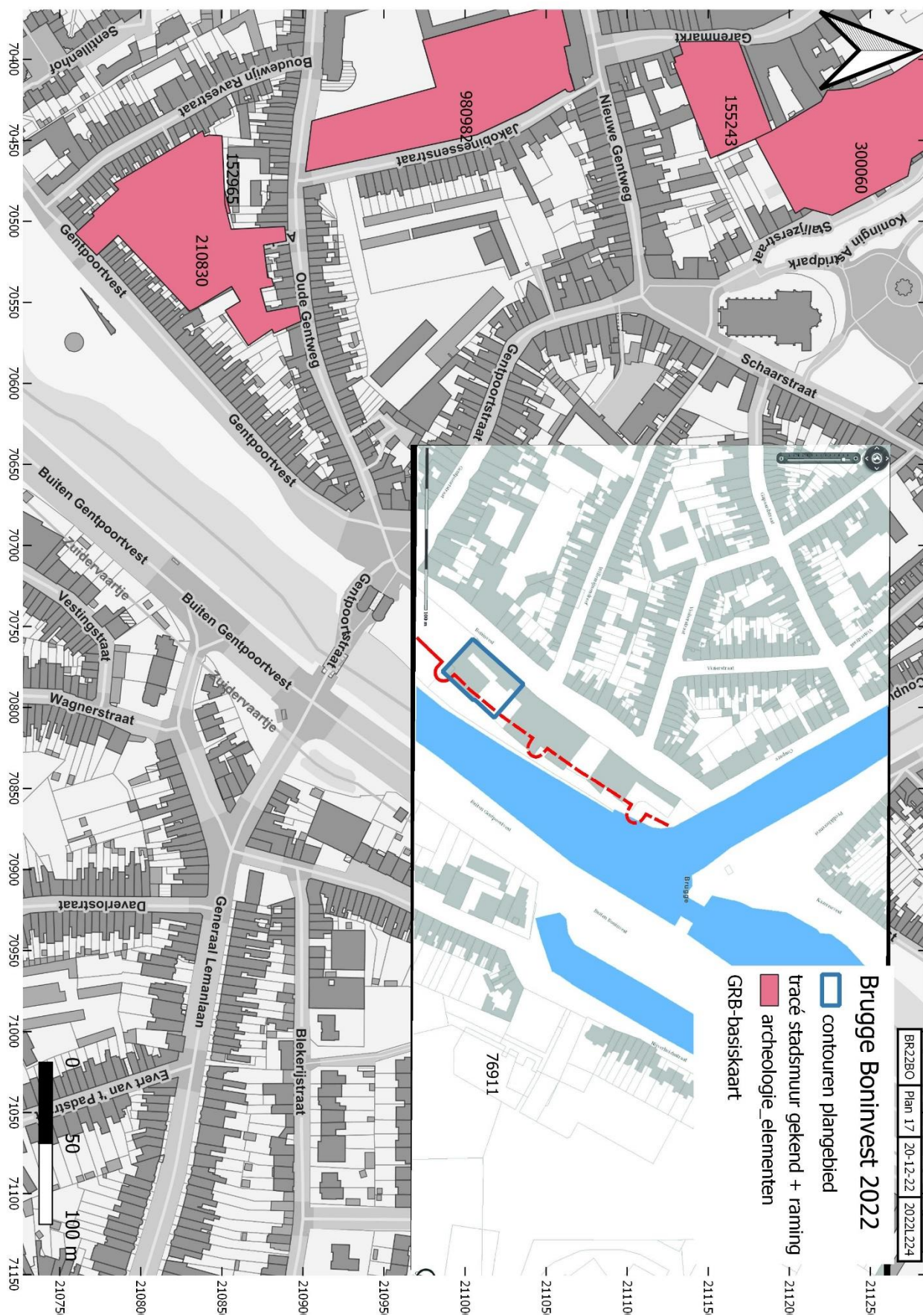
De geplande sloopwerken (inclusief buffer) bedragen zo'n 80cm t.o.v. de huidige bevoering, over een oppervlakte van zo'n 475m². Dat omvat in principe een bodemingreep die gelijk is aan de

bouw van het complex in de jaren 1920, of die minimaal dieper gaat dan de toenmalige werfput/insteek. Het aandeel nieuwe verstoring is vermoedelijk beperkt. De geplande uitgraafdiepte is niet van die aard dat er nieuwe inzichten over de constructie, fasering, materiaalgebruik, afwerking en bouwtechniek van de eertijds blootgelegde funderingen van de vestingmuur en de halfronde torens verworven zullen worden. Het potentieel op kenniswinst, *stricto sensu*, is ons inziens beperkt bij de geplande werkzaamheden.

Als we echter rekening houdend met het passiefbehoudbeginsel dat een **maximaal behoud *in situ* vooropstelt**, alsook met de bepalingen uit het goedgekeurde beheerplan van het beschermde stadsgezicht ("Rekening houdend met de hoge archeologische vondstverwachting (sporen van funderingen, muren, wallen, huisraad, wapenuitrusting, munitie, allerlei historische afvalresten,...) dient het bodemarchief zoveel als mogelijk *in situ* bewaard te blijven".) is verder onderzoek aan te bevelen.

Figuur 1/Plan 2: het plangebied (blauwe polyline) op het GRB

Figuur 2: het projectgebied op de Centrale Archeologische Inventaris met overlay van de gekende en verwachte restanten van de stadsmuur (blauwe polyline).

Figuur 3: detail van bovenvermelde kaart.

3. Programma van Maatregelen

Op basis van het Verslag van Resultaten kan gesteld worden dat er op het plangebied een archeologische site aanwezig is. Op basis van de geplande werkwijze wordt deze site in theorie niet bedreigd. Als controlemechanisme/stok achter de deur wordt evenwel **een werfbegeleiding in functie van in situ behoud voorgeschreven**.

Algemeen

Overleg archeologie – uitvoerder graafwerken

Om de regie van de geplande werken af te stemmen op de regie van het archeologische **vervolgonderzoek**, is het aangewezen een **overlegmoment** te organiseren tussen opdrachtgever, hoofdaannemer en aannemer archeologie voor de start van het onderzoek. Op dit overlegmoment kan ook de timing, planning en overige logistiek van het vervolgonderzoek bepaald worden.

3.1 Programma van maatregelen voor een werfbegeleiding in functie van *in situ* behoud

Maatregelen

Het doel van dergelijk onderzoeksmethode is het garanderen van het vooropgestelde behoud in situ. Tijdens de geplande sloopwerken kunnen er zich altijd wijzigingen voordoen in de voorgeschreven uitvoeringswijze, met name het overschrijden van de maximale uitgraafdiepte, of het gebruik van onaangepaste machines. Dergelijke situaties kunnen een impact hebben op het voorgeschreven in situ behoud. Deze werfbegeleiding laat toe om eventuele aangetroffen archeologische sporen en structuren te registreren (niet op te graven) en vooral om beschermende maatregelen te treffen voor een in situ behoud. Het is geenszins de bedoeling om geïsoleerde sporen op te graven.

Afbakening

De relevante zones voor deze werfbegeleiding betreffen de zuidelijke delen van het plangebied, aangezien daar de eerder aangesneden archeologische structuren te verwachten zijn, cfr. figuur 3. Gezien de hoge trefkans op archeologische sporen en structuren slaat de archeologische werfbegeleiding op het ganse plangebied.

Vraagstelling en onderzoeksdoelen

Het onderzoeksdoel is het garanderen van het voorgeschreven in situ behoud van de archeologische structuren, het op adequate manier afdekken van de archeologische structuren in functie van een langetermijnsbehoud.

De resultaten van de werfbegeleiding worden meegenomen bij het (nog op te maken) masterplan voor de volledige Boninvest en kunnen richtinggevend zijn bij toekomstige ontwerpplannen.

Bij het aantreffen van eventuele archeologische sporen en structuren zijn de volgende vraagstellingen van toepassing:

- Wat is de aard, omvang, datering, en conservatie van de aangetroffen archeologische resten?
- Maken de sporen deel uit van één of meerdere structuren?
- Behoren de sporen tot één of meerder periodes?
- Hoe is de opbouw van de chronologie van de aanwezige archeologische resten?
- Uit welke periode dateren de vondsten? Kan er een functionele interpretatie aan gegeven worden?
- Zijn er nog restanten van gebouwde archeologische structuren aanwezig in het plangebied?
- Sluiten de vaststellingen aan bij de resultaten van onderzoek in de omgeving en de data van de CAI en de huidige stand van zaken zoals gesynthetiseerd in Hillewaert en Ryckaert (2019)?

Het onderzoeksdoel is geslaagd als na het onderzoek op bovenstaande vragen een antwoord kan geformuleerd worden.

Onderzoeksstrategie, -methode en -technieken

Voor de geplande bodemingrepen wordt, omwille van voorgaande argumentatie, een archeologische werfbegeleiding als meest geschikte onderzoeksmethode naar voor geschoven.

Archeologisch onderzoek dient na het verkrijgen van de omgevingsvergunning en tijdens de geplande graafwerken uitgevoerd te worden.

De archeologische werfbegeleiding dient uitgevoerd te worden conform hoofdstuk 8.6 uit het Onroerenderfgoeddecreet, eventueel aangevuld met bijkomende maatregelen indien de sporen en/of vondsten daartoe aanleiding geven. Deze eventuele maatregelen worden bepaald door de erkend archeoloog.

Een team van twee archeologen lijkt, gezien de grootte van de werf voldoende om dit onderzoek uit te voeren. Hierbij dient de veldwerkleider over aantoonbare ervaring (min. 5 door OE goedgekeurde rapportages) te beschikken inzake archeologisch onderzoek in stedelijke context en bij voorkeur met ervaring in de Brugse binnenstad. De overige personeelsvereisten zijn conform de Code van Goede praktijk.

Criteria niet uitvoering

Het onderzoek kan niet plaatsvinden als er niet voldoende maatregelen zijn getroffen met betrekking tot veiligheid.

Risicofactoren

De risicofactoren zijn dezelfde als hierboven vermeld bij de criteria tot niet uitvoering.

Uitvoeringstermijn

De uitvoeringstermijn van het veldwerk is sterk afhankelijk van de planning en de organisatie van de algemene aannemingswerken. Bijgevolg is de termijn van het veldwerk moeilijk in te schatten.

-Terreinwerk: 10 werkdagen, 2 archeologen

-Verwerking: 10 werkdagen, 1 archeoloog

Kostenraming (indicatief)

Veldwerk: 1250 euro/ dag

Gezien het feit dat het archeologisch veldwerk uitgevoerd wordt binnen de begroting voor het totale project, wordt bij de kostenraming geen rekening gehouden met de kosten voor het uitgraven van de grond en de afvoer van de grond.

Assessment: 900 euro

Verwerking: 1000 euro

Rapportering: 1800 euro

Conservatie: 2500 euro

Vondsten

Conservatie en overdracht van het archeologisch ensemble gebeurt na afloop van het (voor)onderzoek met ingreep in de bodem conform aan de artikels 5.2.1, 5.2.2 en 5.2.3 van het Onroerend Erfgoeddecreet. Bij de start van de werfbegeleiding worden door de erkende archeoloog en de initiatiefnemer duidelijke afspraken gemaakt met betrekking tot de overdracht van het archeologisch ensemble bij de eigenaar en het erkende onroerend erfgoeddepot of andere bewaarder van het archeologisch ensemble. Na het beëindigen van de verwerking en het opleveren van de eindrapportage vindt de overdracht van de vondsten plaats.

Criteria wanneer afgeweken wordt van de voorziene onderzoeksmethode:

- N.v.t.

Criteria waaruit blijkt dat het onderzoeksdoel succesvol bereikt is:

Wanneer alle onderzoeksvragen beantwoord zijn en:

- De archeologische site na afloop van de werkzaamheden in situ behouden blijft;

De onderzoeksstrategie wijkt niet af van de Code Goede Praktijk.

4. Bijlage

Lijst figuren

- Figuur 1: aanduiding van het plangebied t.o.v. het GRB
- Figuur 2: het projectgebied op de Centrale Archeologische Inventaris met overlay van de gekende en verwachte restanten van de stadsmuur (blauwe polyline).
- Figuur 3: detail van figuur 2